

KAUBANDUSE KOMPLEKSNE RATSIONALISEERIMINE

H. Lindre

NKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse "Abinõudest kaubanduse edasiarendamiseks ja elanike kaubandusliku teenindamise parandamiseks üheteistkümnendal viisaastakul" täitmiseks koostatakse ja viiakse igas oblastis, krais, autonoomses vabariigis ja oblastilise jaotuseta liiduvabariigis, samuti igas linnas ellu kaubanduse ratsionaliseerimise territoriaalsed harukondadevahelised kompleksprogrammid.

Regiooni harukondadevaheline kaubanduse ratsionaliseerimise kompleksprogramm kujutab endast kaubanduse ratsionaliseerimise ülesannete ja meetmete ühtset süsteemi, mis on seotud omavahel ressursside, täitjate ja täitmise tähtaegadega ning mis töötatakse välja viisaastaku kohta aastate kaupa.

Kompleksprogrammide eripära seisneb selles, et neis on komplekselt ühendatud kaubanduse tehnilise ümbervarustamise ja juhtimise täiustamise meetmed, mis kokkuvõttes on suunatud tehnilise progressi kiirendamisele kaubanduses. Seejuures on meetmed omavahel tihedas seoses ja neid ei saa praktiliselt üksikult rakendada.

Harukondadevaheline lähenemine kaubanduse ratsionaliseerimise küsimuste lahendamisele võimaldab mobiliseerida selleks kõigi antud regioonis asuvate rahvamajandusharude, eelkõige aga nende rahvamajandusharude jõude ja vahendeid, kes vahetult võtavad osa kaubaliikumisest ja kaubanduse materiaal-tehnilise baasi edasiarendamisest.

Territoriaalsete harukondadevaheliste kaubanduse ratsionaliseerimise kompleksprogrammide väljatöötamine regioonides toimub NSV Liidu Kaubandusministeeriumi ja Tarbijate Kooperatiivide Keskliidu kinnitatud ning NSV Liidu Riigiplaani ja Teaduse ja Tehnika Riikliku Komiteega kooskõlastatud meetodilise juhendi alusel.

Kompleksprogramm ehitatakse üles järgmiste printsiipide alusel:

- programmi koostamise ja realiseerimise juhtiv osa kuulub vastava regiooni nõukogude organile;
- programmi ülesanded ja meetmed laienevad kõikidele regioonis asuvatele riikliku kaubanduse ettevõtetele, sõl-

tumata nende ametkondlikust alluvusest ja vastastikusel seoses olevate küsimuste lahendamisel ka kooperatiivkaubanduse ettevõtetele;

- programmi ülesanded ja meetmed laienevad tööstus- ja teiste regioonis paiknevate rahvamajandusharude ettevõtetele;

- tsentraliseeritud ülesanded ja meetmed, mis töötatakse välja üleliiduliste ja vabariiklike ministriumide tasemel, seostatakse nende regioonis asuvate ettevõtete ülesannete ja meetmetega;

- kaubanduse materiaal-tehnilise baasi edasiarendamiseks ja elanike kaubandusliku teenindamise täiustamiseks suunatud materiaalsete, finants- ja tööjõuressursside ratsionaalseks kasutamiseks kontsentreeritakse nad antud regiooni piires;

- kaubanduse harukondadevahelise ratsionaliseerimise kompleksprogrammi ülesanded ja meetmed koordineeritakse regiooni teiste territoriaalsete sihtprogrammide ning majanduse ja sotsiaalse arengu plaanidega.

Vastavalt meetodilistele juhenditele langeb kaubanduse ratsionaliseerimise kompleksprogrammide väljatöötamise raskuspunkt NSV Liidu Kaubandusministeeriumi süsteemi organisatsioonidele ja ettevõtetele, kellele laienevad kõik programmi lülitatud ülesanded ja meetmed. Seepärast on programmide peamiseks väljatöötajateks autonoomsete ja liiduvabariikide kaubandusministeeriumid ning rahvasaadikute nõukogude täitevkomiteede kaubandusvalitsused, kes koos vastava regiooni plaanorganiga peavad ühendama kõikide täitjate jõupingutused programmi väljatöötamisel.

Programmide väljatöötamine toimub autonoomsete vabariikide ja liiduvabariikide ministrite nõukogude, oblastite ja linnade rahvasaadikute nõukogude täitevkomiteede üldjuhendamisel. Peale programmi kinnitamist nõukogude organi poolt loetakse see vastava regiooni majanduse ja sotsiaalse arengu plaani koostisosaks.

Programmis ettenähtud tööde koordineerimiseks riikliku kaubanduse ja teiste rahvamajandusharude ettevõtete vahel moodustatakse autonoomsete vabariikide ja liiduvabariikide ministrite nõukogude, oblastite, kraide rahvasaadikute nõukogude, üksikjuhtudel ka linnade rahvasaadikute nõukogude juurde kaubanduse kompleksse ratsionaliseerimise ametkondadevahelised nõukogud.

Riikliku kaubanduse kompleksset ratsionaliseerimist üleliidulises ulatuses juhib ja koordineerib NSV Liidu Kaubandusministeeriumi Teaduse ja Tehnika Peavalitsus.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemis toimub kaubanduse kompleksne ratsionaliseerimine Tarbijate Kooperatiivide Keekliidus välja töötatud ja kinnitatud metoodilise juhendi alusel.

Tarbijate kooperatsiooni kaubanduse ratsionaliseerimise kompleksprogrammidesse lülitatakse riiklike kaubandusorganisatsioonidega koostöö küsimused, mille üheskoos lahendamine võimaldab anda suuremat rahvamajanduslikku efekti. Siia kuulub paralleelsi vältimine riikliku ja kooperatiivkaubanduse ettevõtete tegevuses linnades, linnade jaekaubandusvõrgu ratsionaalne spetsialiseerumine, ühtsete tsentraalsete pakettehhide, poolfabrikaatide tootmistehhide ja kaubandustehnika remonditehhide organiseerimine jt.

Ühtseks lähenemiseks kaubanduse harukondadevaheliste ratsionaliseerimise kompleksprogrammide väljatöötamisele on oluline, et kõik need sisaldaksid ühesuguseid põhijaotusi.

Sellest lähtudes töötatakse programmid välja kuues osas:

- 1) uue tehnoloogia juurutamine kaupade veol, hoidmisel ja müügil taarasisustuse kasutamisega;
- 2) jaekaubandusvõrgu struktuuri paigutuse täiustamine, eesrindlike müügimeetodite ja ostjatele lisateenuste osutamise juurutamine;
- 3) laomajanduse efektiivne kasutamine ja edasiarendamine ning kaubavarustuse täiustamine;
- 4) ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrgu edasiarendamine, tootmise efektiivsuse ja elanike teenindamise taseme tõstmine;
- 5) kaubanduse juhtimise täiustamine;
- 6) kaadri ettevalmistamise parandamine.

Suur tähtsus programmi väljatöötamisel on esimesel üritustekompleksil, sest just sellega luuakse alus jae- ja hulgikaubanduse tehniliseks ümberkorraldamiseks, raskete ja tömahukate tööde mehhaniseerimiseks.

Tööde mehhaniseerimise tase kaubanduses on tunduvalt madalam kui teistes rahvamajandusharudes. Laadimistöodega kaubanduses on seotud üle 800 tuhande transporditöölise ja u. 500 tuhat abitöölist.

NSV Liidu Kaubandusministeeriumi andmetel on kaupade laadimistöode aastamaht kaubandusministeeriumi süsteemis 1,5

miljonit tonni. Liikumisel tootmisettevõttest tarbijateni laaditakse kaubad 15 - 20 korda ümber. Toidukauplustes, mille päevane kaubakäive on 10 tuhat rubla, realiseeritakse päevas u. 20 tonni toidukaupu, mis tuleb mitu korda ümber paigutada.

Üheks tähtsamaks meetmeks, mis kindlustab kaupade laadimistööde mehhaniseerimise kaubaliikluses, on taarasisustuse, kaubaaluste ja pakettide ning tõste-transpordimehhanismide kasutamine.

Eriti efektiivne kõigile kaubaliiklusest osavõtjatele (tööstusettevõtte - hulgibaas - transport - kauplus) on kaubaliikluses taarasisustuse tehnoloogia ulatuslik juurutamine. See võimaldab täielikult mehhaniseerida kaupade laadimistöid, järsult vähendada transporditööliste arvu ja parandada kaubanduse ja autotranspordi põhivahendite kasutamist. Selleks on vaja aga lahendada palju küsimusi: tagada toidukaupade fassimine täielikult tööstuses või äärmisel juhul kaubandusorganisatsioonide ladude spetsiaalsetes pakettsehhides, taarasisustuse tehnoloogia rakendamiseks rekonstrueerida olemasolevaid ja ehitada uusi kauplusi, organiseerida standardiseeritud taarasisustuse tootmist ja remonti, varustada kaubandus vajalikul hulgal tõste- ja transpordiseadmetega, luua töökindel dispetsitalitus ning lahendada palju teisi tehnoloogilisi, organisatsioonilisi ja majanduslikke küsimusi, mis peavad olema tagatud materiaalse ja rahaliste vahenditega. Kõik see nõuab lähematel aastatel suuri jõupingutusi ja aega. Seetõttu tuleb taarasisustuse tehnoloogiat levitada läbimõeldult, arvestades iga üksiku linna ja regiooni võimalusi. Otstarbekas on alustada esmajärjekorras selvehallidest ja suurematest universaalse sortimendiga toidukauplustest.

Seisuga 01. jaanuar 1983. a. rakendati riiklikus kaubanduses taarasisustust 5149 toidukaupluses. XI viisaastaku lõpul evitatakse ainuüksi Balti liiduvabariikides taarasisustuse tehnoloogiat u. 1000 kaupluses, näit. Klaipeda peab taarasisustuse juurutamine toidukaupluste kaubandusvarustuses hõlmama 90 - 95 %.

NSV Liidu Kaubandusministeeriumi Teaduse ja Tehnika Peavalitsuse ja Üleliidulise Kaubanduse Konjunktuaari ja Teadusliku Uurimise Instituudi kaubanduse ratsionaliseerimise kompleksprogrammide analüüsi andmetel peab XI viisaastakul taarasisustuse juurutamine andma 80 miljonit rubla ja tsent-

raliseeritud fassimine 55 miljonit rubla majanduslikku efekti.

Teises üritustegrupis on eriline tähtsus linnade jaekaubandusvõrgu arengu- ja paiknemiskeemide koostamisel või korrigeerimisel, milleta ei ole võimalik otstarbekalt kaubandusettevõtteid ehitada, rekonstrueerida ega ümber spetsialiseerida.

Jaekaubandusvõrgu edasiarendamisel pööratakse eelkõige tähelepanu olemasoleva jaevõrgu rekonstrueerimisele, tehnilisele ümberseadmestamisele, kauplusetüüpidele konkreetsete tehnoloogiliste mudelite väljatöötamisele ning jaevõrgu spetsialiseerimisele.

NSV Liidu Kaubandusministeerium loeb üheks lähemate aastate esmaülesandeks selvehalli tüüpi kaupluste arvu suurendamist toidukaupluste ümberseadmestamisega selvehallideks. Viimased peavad kindlustama elanike teenindamise põhiliste toidukaupadega ja iga päev nõutavate tööstuskaupadega igas elamutsoonis 500 - 800 m raadiuse piires.

1983. aasta algul oli meie maal üle 600 selvehalli. XI viisaastaku lõpuks peab nende arv suurenema 380 võrra.

Jaevõrgu spetsialiseerimise üheks eesmärgiks on olemasoleva kaubanduspinna optimaalne kasutamine. Raadiod, telerid, külmkapid, elektrimasinad ja -seadmed tuleb kontsentreerida piiratud arvuga spetsialiseeritud kauplustesse, garderoobikaubad aga kaubamajadesse ja suurtesse tarbimiskompleksidega kauplustesse.

Suuremõtmelisi kaupu soovitatakse müüa näidiste järgi ning kaubad toimetada ostjatele koju otse tööstusettevõtetest või hulgiladudest. XI viisaastaku lõpuks on plaanitud niisuguste kaupluste arv viia 610-ni.

Erilist tähelepanu pööratakse lastekaupade kaupluste võrgu edasiarendamisele. Progressiivseks müügimeetodiks on ja jääb selvemüük. Selvekäibe osakaal kaubandusministeeriumi süsteemis oli 1983. aasta algul 55 %, sealhulgas toidukaupade käibes 46,8 % ja tööstuskaupade käibes 54,2 %.

Paremaid näitajaid selvemüügi edasiarendamisel on saavutanud järgmised liiduvabariigid: Moldovaavia 68,4 %, Valgevene 67,5 %, Leedu 67,4 % ja Eesti 62,7 %.

Antud üritustegrupis määratakse kindlaks ülesanded ka toidukaupade ettetellimiste kaupluste ja komisjonikaupluste võrgu väljaarendamiseks, samuti kolhoositurgude ehituse, rekonstrueerimise ja heakorrastuse ülesanded.

Kolmas üritustegrupp sisaldab uute üldkaubaladude, külmhoonete, köögivilja- ja kartulihoidlate ehitamist ning olemasolevate rekonstrueerimist, progressiivse tehnoloogia rakendamist kaupade hoidmisel, töötlemisel ja kauplustesse toimetamisel; kaupluste pideva ja rütmilise varustamise süsteemi ja eesrindliku ladustamistehnoloogia evitamist; ladude varustamist moodsa tehnikaga; kaubavarude kontsentreerimist jt. hulgikaubanduse arendamise ja täiustamise küsimusi.

Seisuga 01. jaanuar 1983. a. moodustas üldkaubaladude pind 25,3 miljonit ruutmeetrit, sellest kuulus vaid 6,6 miljonit ruutmeetrit hulgikaubandusele, ülejäänud 18,7 miljonit ruutmeetrit aga jaekaubandusele. Kompleksprogrammide analüüsi andmetel kasvab XI viisaastakul üldkaubaladude pind 2,5 miljoni ruutmeetri, jaotuskülmhoonete maht 55 tuhande tonni ja kartulihoidlate maht 1800 tuhande tonni võrra.

Tehniline progress on hulgikaubanduses veel algeline, enamikus ladudes on säilinud raske käsitsitöö. Suurt abi ladude varustamisel mehhanismidega kaupade ladustamiseks ja transportimiseks ning metallstellaazide valmistamisel võivad osutada kohalikud tööstusettevõtted.

Jaevõrgu-kaubavarustuse parandamise meetmed peavad kindlustama lühema tee kaupade liikumisel tootmisettevõttest kauplusesse ning kaupade maksimaalse ettevalmistamise jaemüügiks. Eriti aktuaalne on selle probleemi lahendamine selvehallidele. Progressiivse tehnoloogia juurutamine kaupade kohaleveol ja müügil taarasisustuses ning jaotusladude moodustamine võimaldavad kindlustada kaubasortimendi stabiilsuse, kaupade ettevalmistamise müügiks ja kauplustele vajalikus koguses kaupade range graafikujärgse kohaleveo. Pidev ja rütmiline kaubavarustus võimaldab vähendada kaupade müügiks ettevalmistamise ja laoruumide pinda ning suurendada kaubanduspinna osakaalu 50 - 55 %-ni kaupluse üldpinnast.

Ratsionaalne kaubavarustuse organiseerimine nõuab ka ülelinnalist või regioonilist dispetsitalitlust ning selle varustamist nüüdisaegsete arvutite ja sidevahenditega.

Neljandas üritustegrupis, mis käsitleb ühiskondliku tootlustamise parandamise küsimusi, on tõenäoliselt kõige keerulisem toiduvalmistamise industrialiseerimine. Toitlustusettevõtete täielikuks tehniliseks ümbervarustamiseks, uue toiduvalmistamis- ja realiseerimistehnoloogia rakendamiseks kulub suhteliselt palju aega. Kompleksprogrammides nähakse

ette XI viisaastakul 256 kulinaartoodete tootmiskompleksi rajamine 2 miljoni istekohaga toitlustusettevõtete varustamiseks.

Kahte viimasesse üritustegruppi on lülitatud kaubanduse juhtimise täiustamise ja kaadri ettevalmistamise parandamise küsimused.

Liiduvabariikides juurutatakse ja korrigeeritakse kaubanduse juhtimise generaalskeeme, milles nähakse ette juhtimislülide vähendamine, kaubandusorganisatsioonide suurendamine ja paralleelismi kõrvaldamine kaubandusorganisatsioonide töös.

Kaubandusorganisatsioonide suurendamise protsessis on laia leviku omandanud jaekaubanduskoondised "Toidukaubad" ja "Tööstuskaubad", mis ühendavad kõiki linna või tema administratiivrajoonide piires paiknevaid kaubandusministeeriumi süsteemi vastavaid kauplusi. Juhtimisfunktsioonide kontsentreerimine koondise kätte võimaldab neil aktiivsemalt mõjutada tööstust, operatiivsemalt manööverdada kaubaravudega, kontsentreerida kauba- ja finantsressursse ning efektiivsemalt kasutada materiaal-tehnilist baasi.

Linnades aastase kaubakäibega kuni 200 miljonit rubla organiseeritakse isemajandavad täitevkomiteede kaubandusvalitsused, kes majandusorganisatsiooni juhtimisfunktsioonide kõrval täidavad ka täitevkomitee osakonna funktsioone.

Mõnedes liiduvabariikides on moodustatud hulgi- ja jaekaubanduskoondised "Mööbel", "Spordikaubad", "Juvelitooted ja suveniirid" jt. Hulgi- ja jaekaubanduskoondiste moodustamise kogemused näitavad, et sellega kaasneb koostöö tugevnemine tööstusega, kaubasortimendi parandamine ja laiendamine, tootmismahu suurendamine ja materiaal-tehnilise baasi arengu kiirenemine.

Ühiskondlikus toitlustamises on kõige progressiivsemaks majandusorganisatsiooni vormiks kujunenud toitlustuskoondis.

Üheks olulisemaks lõiguks kaubanduse täiustamisel on paralleelismi kõrvaldamine kaubandusorganisatsioonide töös ja erinevate kaubandusorganisatsioonide tegevustsoonide piiritlemine. Praktika on näidanud, et mitme erineva ametkondliku alluvusega kaubandusorganisatsiooni olemasolu ühes linnas või rajoonis teeb keeruliseks jaekäibe planeerimise, kilustab turufonde, aeglustab kaubaringlust, vähendab lao- ja kaubanduspindade kasutamise efektiivsust ning vastutust

elanike kaubandusliku teenindamise parandamisel.

Kompleksprogrammi viimased üritustegrupid sisaldavad ka kaubanduse automatiseeritud juhtimissüsteemide väljatöötamise ja juurutamise, teadusliku töökorralduse ja kaadri ettevalmistamise küsimusi.

Kaubanduse ratsionaliseerimise territoriaalsete harukondadevaheliste kompleksprogrammide koostamine sellise laia küsimusteringiga ja nende lahendamine nõuab tohutut tööd ja aega. Kaubanduse ratsionaliseerimine on püsiv ja katkematu protsess, mida ei saa piiritleda ühe viisaastaku raamidega, vaid mida tuleb jätkata kaubanduse intensiivistamise eesmärgil ka järgmisel viisaastakul.

K i r j a n d u s

О мерах по дальнейшему развитию торговли и улучшению торгового обслуживания населения в одиннадцатой пятилетке : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 14 января 1982 г. № 29. - Правда, 1982, 23 янв.

Методические указания по составлению комплексных территориальных межотраслевых программ рационализации государственной и кооперативной торговли. - М.: Изд-во Минторга СССР, 1982.

Чистов В.Б. Основные направления и методы рационализации торговли и общественного питания: Обзорная информация Государственная торговля. Серия "Торговля". - М.: Изд-во ЦНИИМТЭИ торговли, 1983, вып. 8.

Шташенок Н. Программы комплексной рационализации: Цели и задачи. - Советская торговля, 1982, № 8, с. 4-6.

КОМПЛЕКСНАЯ РАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ТОРГОВЛИ

Х. Линдре

Р е з ю м е

В статье рассматривается комплексная рационализация торговли, излагаются ее сущность, основные принципы и задачи. Приведен порядок разработки комплексной территориальной межотраслевой программы рационализации торговли в регионе и дана характеристика основных разделов, мероприятий и заданий, включаемых в межотраслевые программы. Статья может быть использована студентами торговых факультетов и практическими работниками отрасли.